

ÎNVĂȚAREA LA VÂRSTELE TIMPURI

Prof. înv. preșc. Chifan Maria Cristina
G.P.P. „Sf. Marina”, Câmpulung, Argeș

„Copilului i-aș da aripi, dar i-aș permite să învețe singur să zboare”.

Gabriel Garcia Marquez

1. Definirea învățării; caracteristicile învățării la vârstele timpurii

Învățarea este un fenomen complex, contradictoriu, care a preocupat oamenii din antichitate și continuă să fie investigată în cadrul tuturor ramurilor psihologiei, fiecare cercetând-o din alt punct de vedere.

În „Dicționarul de termeni pedagogici” de Cristea, S., (1998), menționa că învățarea este activitatea proiectată de cadrul didactic, pentru a determina schimbări comportamentale la nivelul personalității preșcolarului, elevului, studentului, prin valorificarea capacității acestora de dobândire a cunoștințelor, a deprinderilor, a strategiilor și a atitudinilor cognitive.

În abordarea unei activități atât de complexe, definițiile învățării ating toate o coardă comună, Sălvăstru, D., (2008) nota că pentru a vorbi despre învățare, trebuie să avem în vedere, îndeplinirea următoarelor condiții:

- a. să exercite o schimbare în comportament;
- b. schimbarea să fie rezultat al experienței;
- c. schimbarea să fie durabilă.

Învățarea – în sens larg – este o strategie de răspuns a organismului în raport cu situațiile schimbătoare ale mediului, este un proces evolutiv care are esență informativă și formativă, adică presupune atât schimbări de performanță și în planul dezvoltării psihice rezultate din exercițiu.

Învățarea – în general – înseamnă dobândirea experienței individuale de comportare sau dobândirea de noi comportamente în urma acțiunii repetate a unor stimuli asupra organismului și a fixării unor reacții.

Învățarea umană presupune achiziție, dobândire de cunoștințe, priceperi, deprinderi, abilități fizice sau intelectuale, conduite, atitudini, sentimente, acte de voință, în vederea adaptării la situații noi de existență și a construirii personalității.

Toate viețuitoarele învață. În funcție de nivelul evoluției la ființele care dispun de sistem nervos au viață psihică complexă și achiziționează experiență individuală de comportare.

Învățarea reprezintă o activitate menită să schimbe comportamentul copilului, să-l ajute să asimileze informații, și să se adapteze la mediu. Se presupune asimilarea cunoștințelor, abilităților, formarea capacității de adaptare, preluarea de informații și prelucrarea lor, aplicare în practică și evaluarea performanțelor proprii.

Copilul se naște cu capacitatea de a învăța, dar șansa supraviețuirii, a umanizării și socializării lui depinde de contactul cu adultul, de grija generației adulte pe termen lung, de mediul educațional. Tot ceea ce poate să realizeze o ființă umană depinde de învățare, exercițiu, muncă.

Ca activitate umană, învățarea reclamă întotdeauna un substrat, un mobil conștient sau nu, care are funcția de susținere energetică în sensul declanșării și direcționării acestei activități. Este vorba de un ansamblu de factori motivaționali cum ar fi trebuințele, aspirațiile, dispozițiile etc.

În ansamblul său, sensul potențial al învățării este rezultanta interacțiunii dintre comportamentele instrumental – operatorii și cele motivaționale „cum,, se desfășoară învățarea și „ de ce”, iată cele două întrebări ale căror răspunsuri oferă o imagine asupra procesualității sale.

Accepțiunile date procesului de învățare sunt cunoscute în literatura de specialitate sub doua denumiri:

A. Învățarea ca proces – reprezintă o succesiune de operații, de acțiuni, stări și evenimente interne, conștient finalizate în procesul de transformare a comportamentelor interne în structuri de cunoștințe mentale:

- imagine, noțiune - gândire;
- contemplare senzorială – gândire abstractă;
- empiric – științific în învățare;
- percepție – reprezentare.

B. Învățarea ca produs – este ca un ansamblu de rezultate noi, produse de activitatea procesuală și se referă la cunoștințe, priceperi, noțiuni, modalități de gândire, atitudini de comportamente.

Prin învățare se realizează un circuit complex al informației de la repetare până la efectuare și invers, prin conexiune inversă, datorită mecanismelor autoreglatoare, astfel încât

activitatea și conduita umană se modifică în procesul adaptării și echilibrării în relația cu mediul.

Păiși – Lăzărescu M, (2005) nota **caracteristicile învățării** la vârstă preșcolară și școlară mică, ca fiind următoarele:

- învățarea este eficientă dacă sunt stabilite obiectivele didactice clare și adecvate;
- învățarea este eficientă dacă profesorul cunoaște particularitățile de vârstă și individuale ale copiilor;
- învățarea este eficientă dacă se utilizează materialul didactic adecvat și de calitate;
- copilul trebuie să fie activ și nu ascultător sau un privitor pasiv;
- motivația prea puternică nu este favorabilă unei învățări eficiente (este necesar dezvoltării unui nivel optim de motivație);
- pentru a putea fi învățat ușor de către copil, materia învățată trebuie să fie inteligibil;
- învățarea este favorizată de eșalonarea la timp a repetițiilor materialului de învățat;
- satisfacția de învățare și calitatea învățării depind de atmosfera grupului în care învață;
- învățarea școlară este influențată fie pozitiv, fie negativ de personalitatea educatoarei.

Studiile efectuate la vârstele timpurii au arătat caracteristicile comune ale copiilor în ceea ce privește procesul de învățare prin joc. Pentru fiecare caracteristică a învățării la aceste vârste corespund o serie de cerințe ce trebuie îndeplinite pentru asigurarea condițiilor unei dezvoltări optime.

În acest sens, J. Piaget (1960) enumeră următoarele **caracteristici și cerințe față de învățarea prin joc** la copilul preșcolar:¹

- copilul are propria sa manieră de a percepe lumea - această caracteristică impune ca nevoie fundamentală confruntarea copilului și cu alte moduri și maniere de percepție, cum sunt cele ale adultului și ale egalilor lui;
- copilul are nevoia permanentă de a comunica și verbaliza în activitățile și gândurile sale. De aici se manifestă și cerința ca fiecare copil să fie sprijinit să verbalizeze și astfel să elaboreze idei asupra lumii, să asculte, să acționeze, să se miște, să deseneze, să construiască și să se exprime grafic;

¹ Vrăsmaș, E., 2014, p.212 - 213

- copilul este curios și are nevoie să manipuleze obiectele din jurul său imediat. De aceea este nevoie să i se antreneze toate simțurile pentru a explora obiectele, situațiile și relațiile apropiate;

- preșcolarul percepe lucrurile fie global, fie parțial și nu este încă în stare să surprindă toate relațiile dintre ele. Această caracteristică cere ca învățarea să se axeze pe stabilirea legăturilor dintre lucruri, și să i se ofere copilului experiențe de tip integrat;

- copilul acționează adesea fără a gândi la consecințele faptelor sale. Cerința față de programele educative va fi să i se ofere posibilitatea copilului să gândească asupra urmărilor acțiunilor sale și să fie sprijinit în a lua decizii;

- preșcolarul are nevoie să persevereze în acțiunile sale, până la obținerea unor rezultate satisfăcătoare. În învățare este nevoie de comunicare cu ceilalți. Rolul adultului este de a-i se pune întrebări, dar și de-al lăsa să gândească singur răspunsurile și să învețe să răspundă. Copilul are nevoie să-și exprime ideile prin cât mai multe și variate moduri;

- copilul preșcolar caută maniere anumite de reper pentru a înțelege realitatea. De aceea el are nevoie să compare, să clasifice, să ordoneze obiectele și situațiile, să clarifice,

- orice copil are nevoie de siguranță și încredere în sine. Să se simtă bine în „pielea sa”. Iată de ce este nevoie ca el să se cunoască pe sine și să fie valorizat. Mediul securizat și pozitiv, tolerant și valorizator furnizează copilului ocaziile de a alege li de a-și asuma cu curaj, încă de la vârstele mici, riscurile deciziilor sale;

- copilul are nevoie, cu precădere de reușită. Aceasta cere ca dezvoltarea lui să fie asigurată într-un sistem de activități potrivite nivelului său de dezvoltare și care să-l stimuleze prin rezultatele lor.

2.2. Tipuri de învățare la vârstele timpurii

Un copil nu este niciodată prea tânăr ca să învețe cu condiția ca modul de solicitare intelectuală să fie pe măsura dezvoltării sale biopsihice și să se potrivească cu lumea sa.

Rezultatul final al învățării depinde și de capacitatea solicitărilor, al stocului de unități de informații învățate, dar depinde mai ales de demersurile efectuate de adult pentru învățare, de felul organizatoric al situațiilor de învățare, respectiv de ceea ce urmează să prezentăm foarte rezumativ sub sintagma „tipuri de învățare”.

Ioan, N., (2003) menționa că în ceea ce privește, tendințele principalelor tipuri de învățare, schimbările petrecute în momentul de față sunt:

- a. **Învățarea prin imitare** – (învățarea prin observarea altora) – se înscrie într-o teorie mai largă, ceea a învățării sociale. Această teorie a imitației

deschide perspectiva implicării socialului în explicarea învățării umane. Omul poate adesea să învețe prin observarea altei persoane, tendința spre imitație este proprie ființei umane și că educatorul de la grupă este un model prin imitație.

- b. **Învățarea prin rezolvarea de probleme** – este tipul superior de învățare, este expresia efectelor cumulative ale celorlalte tipuri. „Prin acest proces de combinare a vechilor reguli în altele noi, omul rezolvă problemele noi pentru el și își formează astfel mai multe capacități noi”.
- c. **Învățarea senzorială** – se realizează anumite corespondențe și legături între datele percepute și cele motrice corespunzătoare. Acestui tip de învățare i se atribuie latura perceptivă cu cea motorie. „Din jocul combinat al factorilor externi și interni – modelul actului, tatonării, exercițiul, autocontrolul, corecții etc. – va rezulta o nouă deprindere, o nouă cucerire”.²
- d. **Învățarea prin receptare** – cunoscută sub denumirea și de învățare verbală, de învățare a noțiunilor, a sensurilor sau învățarea conștientă. Acest tip de învățare include multe elemente care încep cu imagini și reprezentări de obiecte și fenomene concrete, terminând cu principii și idei abstracte.
- e. **Învățarea logică** – este învățarea cu înțeles, cu controlul rațiunii, dar cu enunțuri logice explicate fără a solicita copilul să descopere, să analizeze, să compare, să esențializeze, să ierarhizeze etc.
- f. **Învățarea formativ – creativă** – caracterizată prin organizarea situațiilor de învățare în așa fel încât copilul parcurge drumul pe care îl folosește cercetătorul în descoperirea adevărurilor, în verificarea și aplicarea lor; adună date, le compară, realizează disocieri, abstractizări, face conexiuni etc. învățarea logică este învățarea conștientă cu înțeles. Înțelegerea este actul superior de adaptare a gândirii la datele unei probleme ale unei situații și de descoperire a relațiilor ce creează tensiuni mentale și le caracterizează. Nici o vârstă nu este prea mică pentru a realiza învățarea logică.
- g. **Învățarea mecanică** – fixarea în memorie a unor contexte lingvistice, a unor enunțuri, fără a deprinde semnificația lor. Acest tip de învățare nu se transformă în cunoștințe și în competență. Nu întotdeauna este ușor să se

² Radu, I., 1974, p.51.

sesizeze, mai ales la vârstele mici, au un vocabular sărac, nu pot transforma enunțul memorat logic într-o explicație.

- h. **Învățarea creatoare** – presupune descoperirea unei soluții originale pentru rezolvarea situațiilor problematice. Această învățare apare când simpla aplicare a unor răspunsuri automatizate sau algoritmi nu este suficientă pentru descoperirea soluției.
- i. **Învățarea prin descoperire** - materialul învățat nu este prezentat într-o manieră finală, el urmează a fi descoperit ca urmare a unei activități mintale și apoi inclus în structura cognitivă aceluia ce învață.

Învățarea la vârsta preșcolară este diferită de cea în cadrul activității obligatorii. Preșcolăritatea este stadiul în care se realizează o evidentă învățare afectivă prin observarea conduitelor celorlalți, prin imitare dar și prin asimilarea unor cerințe și norme.

2.3. Relația joc – învățare la vârstele timpurii

La vârsta preșcolară jocul nu este unica formă de activitate în procesul căreia se realizează dezvoltarea psihică a copilului. Activitatea care întrește și desăvârșește funcția educativă a jocului este capacitatea de învățare de tip preșcolară.

În funcție de nivelul de dezvoltare psihică a preșcolarilor, procesul de învățare prezintă anumite particularități. Aceste particularități sunt de fapt rezultatul legăturilor funcționale ce se elaborează în această perioadă între joc și învățare.

Relația amintită între cele două forme de activitate nu este constantă. Ca regulă generală, pe măsură ce se face trecerea ascendentă de la o grupă la alta, activitățile obligatorii câștigă teren din ce în ce mai mult. La această vârstă, copiii manifestă un viu interes pentru o formă mai organizată de asimilare, pentru învățatură. Învățarea ca atare nu apare, însă aproape de loc în preocupările copiilor.

Uneori învățarea este obositoare atât intelectual, dar și fizic. De aceea introducând cu pricepere activitățile de joc, creăm o legătură, o continuitate cu perioada anterioară, îi dăm copilului satisfacție, și îi captăm atenția, îl înviorăm.

În jocurile preșcolarilor mai mari, intră li activitatea propriu-zisă de învățare. Acțiunile de joc constau în a „scrie”, „a citi”, într-un cuvânt, în a face tot ceea ce preocupă un copil care învață. Spre 6 ani în jocul copiilor, învățarea ocupă un loc important. Îmbinarea elementelor de joc cu cele de învățare constituie un mijloc important de pregătire psihologică pentru școală.

Jocul și învățarea sunt formele de activitate sub influența cărora copilul preșcolar se formează și se dezvoltă. La diferite etape ale vârstei preșcolare, corelația dintre joc și învățare se realizează în forma specifice.

La vârsta preșcolară mică, asimilarea cunoștințelor și formarea deprinderilor în cadrul activităților obligatorii sunt indisolubil legate de joc. Copilul manifestă tendința de a transforma în joc activitățile programate de educatoare, astfel copilul mânuiește cu multă plăcere creionul pe hârtie, dar și fără intenția de „a desena” ceva, în pofida indicațiilor educatoarei. Pe el îl captivează actul de mânuire al creionului, faptul că trasând cu el pe hârtie apar linii întortocheate. Cu toate acestea, prin îmbinarea elementelor de învățare cu cele de joc, și invers, copilul își însușește unele cunoștințe și face primii pași în direcția formării deprinderilor efortului intelectual. Această particularitate psihologică a învățării la această perioadă, face necesară includerea a procedeele de joc, în desfășurarea activităților instructiv – educative. Elementele de învățare, îmbinate în mod rațional cu jocul, devin un important instrument de însușire a cunoștințelor și formare de deprinderi elementare.

La grupa mică, jocul ocupă în preocupările copilului un loc central. Chiar și învățarea implică elemente de joc. Totuși în forma mai simple, motivația învățării începe să se contureze și la preșcolarii mici.

La vârsta preșcolară mijlocie, dar și la cea mare, procesul de însușire a cunoștințelor și de formare a deprinderilor începe să se elibereze de acțiunile cu caracter de joc. În jurul vârstei de 5 ani, se intensifică funcția reglatoare a sistemului verbal și se dezvoltă interesul pentru cunoștințele comunicate, pentru observarea ilustrațiilor, pentru desen modelaj, socotit, muzică etc.

Preșcolarul mai mare, înțelege că mai întâi trebuie să fie atent la explicațiile educatoarei, deoarece așa va ști ce are de făcut. Încep să pună întrebări, cere precizări, informații etc. copilul învață să observe greșelile pe care le omite și se străduiește să le îndrepte. Între dezvoltarea comportamentului psihic și învățare, la vârsta preșcolară se stabilesc raporturi de interdependență și condiționare, iar forma specifică de realizare a învățării este jocul. Prin el copilul învață și prin intensificarea învățării se ating nivelurile de dezvoltare psihică și respectiv forme, tipuri și progresiv superioare de joc.

În concluzie se poate spune că jocul și învățarea sunt forme de activitate sub influența cărora copilul preșcolar se formează și se dezvoltă. Între aceste forme există o strânsă legătură. La diferite etape ale vârstei preșcolare, relațiile reciproce dintre joc și învățare îmbracă forme caracteristice.

Cele două forme – jocul și învățarea – exercită o influență pozitivă asupra dezvoltării psihice generale ale copiilor. La rândul lor, ele suferă influență pozitivă din partea dezvoltării.

Învățarea și jocul sunt în același timp factori importanți în dezvoltarea psihică. Consecințele pedagogice ce se deprind din cele mai sus ar putea fi contractate în jurul a două idei principale: crearea condițiilor pentru trecerea treptată de la activitatea de joc la cea de învățare și îmbinarea lor potrivit principiului copilului să se joace, învățând și să învețe jucându-se.

Sintetizând cele relatate mai sus, relația învățare – joc în perioada preșcolară, putem nota următoarele coordonate:

- la vârsta preșcolară activitatea de învățare dirijată nu se poate realiza direct decât cu sprijinul jocului, ea conținând elemente ludice pentru a se înscrie printre activitățile și ocupațiile preferate ale copiilor;

- învățarea dirijată nu se poate realiza în mod strict, ci independent numai sub prezența și îndrumarea educatoarei, pas cu pas;

- învățarea sub aspectul conținutului, nu se poate ridica decât la nivelul real de a gândi și acționa al copilului.

În concluzie, trebuie să fie asigurată o justă proporționare a jocului cu învățarea, a elementului distractiv cu efortul fizic și intelectual. Deși jocul este activitatea care domină la vârstele timpurii, totuși ea se îmbină cu anumite forme de muncă intelectuală specifică acestei vârste.